

Розділ третій. ПРОБЛЕМИ КОНФЕСІЙНОЇ СВОБОДИ

3.1 *Анатолій КОЛОДНИЙ*. КОНФЕСІЙНИЙ ФАКТОР В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Краківська наукова конференція релігієзнавців грудня 2014 року проходила в Ягеллонському університеті під загальною назвою «Релігія в контексті глобалізації». На ній автор цієї статті модерував секцію «Багатоаспектність релігійної ситуації в сучасному світі: порівняльний аналіз основних тенденцій її розвитку в конфесійно відмінних країнах». Розмірковуючи під час конференції над питанням ролі релігії, її організацій в контексті світової історії, я прийшов до печального висновку: саме релігія у багатоманітті її конфесійних течій віками поставала найбільш деструктивним чинником суспільного життя, дестабілізатором світового історичного процесу, джерелом багатьох воєн. Ініційований ще в 1910 році протестантами екуменічний рух, зорієнтований на досягнення єдності християнських церков, так і не набув тієї результативності, на яку був зорієнтований. Дивним, зокрема, є те, що в його організаційні структури, загалом симпатизуючи екуменізму, так і не увійшли католики, а заодно, будучи членом Всесвітньої Ради Церков, найбільш активно протидіють християнському єднанню саме Православні Церкви, зокрема щонайбільше Церква Московського Патріархату.

Наш світ після Другої світової війни неухильно глобалізується. Ми відзначаємо, хоч і з неоднаковою інтенсивністю вияву, процеси глобалізації у сфері економічній, політичній, правовій, спортивній, духовній. Свідченням останнього є феномен масової культури. Навіть етно-національні відмінності не виступають якоюсь перепорою процесам глобалізації, хоч кожний народ має свої особливості в ментальності і в культурі, у способі господарювання. Серед різноманітних факторів протидії глобалізаційним процесам протягом століть найбільш активним і, на жаль, скажу так, результативним виступає все ж релігійний.

Останнє проявляється не тільки в наш час - період глобалізації. Вся світова історія свідчить про те, що релігія у відмінних її конфесійних виявах виступала основною причиною військових зіткнень держав, неприйняття одним народом іншого з його культурою і способом життя. І хоч це міжконфесійне протистояння часто виражалося у формі загарбницької збройної боротьби країн чи народів, але, при глибокому вивченні причин його, приходиш до висновку, що мало місце насправді непримириме протистояння релігій – спочатку національних, а опісля - національних і світових й різноконфесійних.

Гляньмо на сучасну релігійну картину світу. В Європі ми бачимо протистояння, взаємне несприйняття православних і католиків (особливо в Росії), яке в деяких регіонах набирає навіть форму військового протистояння (Балкани). Іслам у багатьох регіонах світу воює з християнством. При всіляких протидіях цьому навіть з боку офіційної влади він прагне по-своєму увійти в світ Європи. Вже з'явилося у релігієзнавчому вжитку поняття «євроіслам», хоч при цьому фігурує частіше процес зовнішнього включення мусульманства в різні сфери європейського життя. Віровчення ісламу, спосіб життя мусульманина в Європі все ж залишаються незмінними. Більше того, радикальний іслам з метою свого утвердження в єврокраїнах інколи вдається до терактів, вбивств, насилля, що мало, зокрема, місце в одному із своїх виявів у середині січня 2015 у Франції.

На Близькому і Середньому Сході ворогують між собою іудеї та мусульмани, а на центральноазійських територіях поширення ісламу взаємно протистоять його ж течії суніти та шіїти. На Індостанському півострові мусульмани не мирять з індуїстами, а в Китаї конфуціанці виживають з Тибету буддистів. Мусульмани агресивні щодо носіїв інших релігій і в Середній Азії, і в Індонезії та Малазії. Ось тільки в Японії вдалося якимсь чином синкретизувати конфуціанство і синтоїзм. На Африканському континенті також бачимо війни на ґрунті конкуренції ісламу і християнства й водночас протидії їх поширенню тут з боку носіїв місцевих релігійних традицій. Порівняно мирно відбувається в Латинській Америці витіснення католиків протестантами, насамперед харизматами.

Північній Америці (США, Канада), завдяки демократичності своїх Конституцій і законів, вдалося загалом толерантизувати міжконфесійні відносини, не перешкоджати виникненню і поширенню тут нових християнських течій, з'яві неоорієнталізму у відмінних його різновидах. Маємо підстави навіть говорити про постання і розвиток у США основ громадянської релігії.

В Росії спостерігаємо процес перетворення православ'я в державну релігію, а звідси з'являється вороже ставлення останнього (навіть при певній підтримці з боку держави) до інших конфесій, насамперед католицизму. Маємо лише певну толерантність вияву відносин православ'я щодо різних ісламських об'єднань, які в Росії загалом нетолерантні між собою, ведуть боротьбу за своє право на всеросійське представництво. Московське православ'я загалом вороже ідеям екуменізму.

Чим пояснити те, що релігії виступають в ролі чинника протидії глобалізації, утримують в собі причини міжконфесійної ворожнечі? Насамперед це пояснюється консервативністю світоглядних установок представників конфесій, які сформовані і приймаються ними як вияв незаперечної істини їх Священих писань. Згадаймо Старий Завіт Біблії. В ньому єврейський народ оголошується богообраним, а всі кровопролитні війни євреїв з іншими народами постають навіть як очікувані і Богом визначені й виправдані. Те ж віднаходимо і в Корані. Відповідно до його вчення, всі, хто знаходиться поза вірою в Алаха, є невірними, а тому знищення їх подається як богоугодна справа, навіть як гарантія райського бессмерття вбивці у потойбіччі у випадку його смерті при здійсненні джихаду. Загалом одні релігії прагнуть не допустити на території своєї з'яви і поширення інші, вдаючись при цьому навіть до силових методів протидії цьому.

Кожна конфесія - це не тільки певна система світобачення, а й зумовлений і запрограмований нею спосіб життя. Всі складові останнього сакралізуються. Якись, навіть дріб'язкові зміни їх розглядаються конфесією як своєрідна зрада свого Бога, від якого повністю залежить твоє і всього світу майбуття. Саме Бог нібито визначає твою обраність, твоє виняткове місце у світобудові. Для вірянина кожної конфесії лише його релігія постає єдиною можливою і незмінною істиною, несприйнятою і неосяжною при цьому іновірцями. Її не можна не тільки якось і в чомусь змінювати, а й ставити в один ряд з іншими релігіями, співставляти їх.

Означена мотивація відіграє визначальну роль не лише у відносинах різноконфесійних віруючих, а навіть у відносинах носіїв різних течій чи церков однієї і тієї ж конфесії. Так, нині маємо виявлене силовими методами протистояння між сунітами та шіїтами на Близькому і Середньому Сході. Наявний також підспудний конфлікт між Константинопольським та Московським православними патріархатами, які оспорожують у Вселенському православ'ї проблему свого лідерства. Якщо перший обґрунтовує свою першість історичною традицією, місіонерською роллю апостола Андрія, то другий – насамперед своїми найбільшими у православному світі кількісними показниками вірян і парафій, а також розмірами своєї так званої «канонічної території».

Помінявши юрисдикцію Московську на Константинопольську, цебто юрисдикцію своєї Церкви-матері, або ж взагалі ставши автокефальною, Православна Церква України цим самим (а нині десь 50% парафій Московського патріархату знаходяться в Україні) обезцінить аргументацію Москви. Ось чому так агресивно налаштований Російський патріархат проти набуття Україною своєї православної автокефалії, використовуючи при цьому фашистуючий режим Путіна у реалізації свого бажання зберегти статус кво – московську юрисдикцію Української Православної Церкви.

Близький Схід також потрясають війни, духовною основою яких насамперед є протистояння двох мусульманських течій – сунітів та шіїтів. Поруч з цим спостерігається активне проникнення ісламу на землі країн, де його раніше взагалі не було, зокрема в країни Європи і Америки. Проникаючи на відкриті для поширення традиційно немусульманські території, носії ісламу не асимілюються там в духовний світ домінуючих етносів, а всіляко прагнуть утворити в інших країнах анклав своєї конфесії, зберегти в

своїх діаспорних умовах існування незмінними вияви мусульманської культури та своєї релігійності. Враховуючи прискорене збільшення дітей в мусульманських сім'ях в Європі, можна передбачити, що з часом послідовники ісламу стануть претендувати тут на свою рівність (а то й главенство) з носіями раніше домінуючих в цих країнах конфесій.

Складні процеси відбуваються і в історичному християнстві, особливо в латиноамериканському регіоні. На зміну католицизму і традиційному протестантизму приходить тут харизматичне християнство, послідовників якого у світі нині вже десь 700 мільйонів. Навіть в Україні за останні 15 років кількість харизматичних громад різних течій конфесії збільшилася на 2014 рік до 1786 із десь лише двадцяти семи в 1992 році. З течій нових релігій тенденцію до зростання в Україні зберігають власне лише харизмати. Цьому сприяє їх активна місіонерська діяльність, врахування зацікавлень до нових форм християнства серед віруючої молоді, естетизація своєї обрядової практики, задіяння в різних формах до життя громад всіх їх членів, прагнення відзнаходити християнство не в обряді, а в способі життя в ньому вірянина через обряд.

Огляд подій релігійного життя нинішнього світу дає підставу для такого узагальнюючого висновку: незважаючи на бажання і устремління практично всіх країн до миру і злагоди, економічного і політичного єднання, поширення і збереження масових форм культури, конфесійно поляризований релігійний чинник все одно постає і в наш час найбільш деструктивною силою, основною причиною наявних нині (та й в минулому) у світі і в окремих його регіонах протистоянь, а то й збройних форм вирішення виникаючих конфліктів.

У світі нині існує багато різноманітних міжконфесійних інституцій (Парламент релігій світу, Всесвітня Рада Церков та ін.) і світових конфесійних об'єднань чи асоціацій. Проте, на жаль, вони не відіграють тієї ролі толерантизації відносин між конфесіями, до чого вони були покликані при їх утвоєнні. Однією із причин цього є те, що ні християнство, ні іслам не мають свого єдиного конфесійного центру. Якщо в ісламі такі центри із-за поєднань конфесійного і державного ще локально наявні й існують на рівні світської влади деяких країн (наприклад, Саудівська Аравія), то в християнстві, окрім католицизму, який має свого главу в особі папи Римського і світського центру – держава Ватикан, інші течії надто диференційовані. Так, православні поділені на так звані визнані Вселенським православ'ям автокефальні і невизнані ним Церкви, а їх разом десь біля тридцяти. В протестантизмі конфесійне множення продовжується за тисячу течій. Подібний процес є характерним і для індуїзму, і для буддизму.

Поліконфесіоналізація життя – це закономірність світового релігійного життя. Всілякі спроби поєднати ті чи інші одноконфесійні відгалуження закінчуються виникненням нових галузок: де поєднуються двоє, там, як правило, з'являється троє, які опісля часто ворогують між собою. Так, в Україні після об'єднання в червні 1992 року в Українську Православну Церкву Київського Патріархату Української Православної Церкви та Української Автокефальної Православної Церкви серед єпископату двох останніх знайшлися такі владика, які не визнали законним утворення об'єданого Патріархату. Вони продовжили інституційне збереження УПЦ та УАПЦ. Відтак в Україні нині самостійно функціонують Українська Автокефальна Православна Церква, УПЦ Київського і Московського Патріархатів, які не виявляють прагнення щодо свого поєднання в перспективі (хібащо словесні з боку УПЦ КП). Якщо перші дві є Церквами, які підтримують незалежність української держави, українське національне відродження, то остання за своєю сутністю постає як проросійськи орієнтована релігійна спільнота, яка прагне на основі концепції «русского мира» московського патріарха Кирила об'єднати в якесь нове державне утворення Росію, Україну і Білорусь, чим нібито буде відтворено так звану «історичну Русь».

Українська Революція гідності зими 2013-2014 років поставила хрест на цих сподіваннях московського владика. Вона продемонструвала дієвий експеримент толерантизації міжконфесійних відносин. Епіцентром її була центральна площа Києва –

Майдан Незалежності. Протидія українців деспотичній владі Президента Януковича, яка зигнорувала прагнення українського народу йти в Європу і взяла курс на входження України фактично в свій минулий, з її 350-літнім гнобленням Росією колоніальний статус в Митному союзі, об'єднало в протесті цьому мільйони українців різних віросповідань. На сцену Майдану для виголошення ранкової молитви щодня протягом трьох місяців піднімалися представники різних конфесійних інституцій країни. Серед майданівців були священнослужителі Київського Патріархату і Православної Автокефальної Церкви, греко-католики і римо-католики, християни віри євангельської і харизмати, іудеї і мусульмани, рідновіри і рунвіри. На сцені стояли в молитовному єднанні архієпископ Євстратій із Київського Патріархату, єпископ Володимир із Автокефальної Церкви, глава українських греко-католиків Святослав Шевчук і єпископ Римо-Католицької Церкви Станіслав Широкоградюк, старший єпископ Церкви християн віри євангельської Михайло Паночко та інші. Всі вони, зберігаючи особливості своїх віросповідань, не вносили їх в богослужбові заходи Майдану. Не питаючи про їх віросповідну належність, поранених героїв Майдану несли в православні або католицькі храми. В польові наметові храми греко-католиків, православних чи протестантів заходили віручі різних віросповідань. Волонтери, разносячи їжу чи зігріваючий одяг по Майдану, не враховували при цьому конфесійну належність. При формуванні майданівської самооборони також не виникало це питання. Зігрівалися, ночували і харчувалися майданівці в храмах різних християнських конфесій Києва. Поранених і загиблих бійців Революції гідності несли насамперед в храми Михайлівського монастиря Київського Патріархату або в костел Олександра Римо-Католицької Церкви. Підтримку ідеям Майдану висловила на його сцені Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, яка об'єднує 19 найбільших релігійних спільнот країни і нараховує біля 90% її релігійної мережі.

На Майдані формувалося те, що ми називаємо громадянською релігією. Для майданівців святинею, гідною поклоніння і оспівування постала насамперед сама Україна. Півтора мільйонний Майдан хором в єдиному пориві співав «Ще не вмерла Україна», а на заклик «Слава Україні!» відповідав «Героям слава!». Готовність віддати «душу і тіло» при захисті незалежності і для відродження країни висловлював кожний майданівець своїм співом українського гімну. В свободі своєї країни він вбачав своє безсмертя. Для майданівців святинею постали Герб України, її жовтосиній Прапор і національний Гімн.

Ті риси толерантності міжконфесійних відносин, необхідність формування яких актуалізує глобалізація, стихійно народжувалися на Майдані. Це засвідчує те, що тільки за умови, коли народні маси об'єднує спільна зорієнтованість на прогресивні суспільні діяння, породжувані конфесійними особливостями ворожнеча і непорозуміння відходять на другий план, створюються умови і для глобалізації релігійної сфери духовного життя, поєднання діяльності конфесій у різних сферах соціуму.

При формуванні громадянських релігій домінує те, що насамперед є спільним для всіх віросповідань, те, що їх поєднує. А це - вести людину до Бога, через формування відносин любові і братерства та високоморального способу життя гарантувати їй благоочікуване потойбічне життя. Решта в релігіях – не від Бога, а є людським творінням. Одного разу на міжконфесійному семінарі в Дніпропетровську, який проводило Відділення релігієзнавства НАНУ, митрополит УПЦ МП Іринеїю недолік процесу формування духовності молоді назвав невміння її відрізнити священника від єпископа, православне богослужіння від протестантського. Автор цієї статті передав владіці Новий Завіт і попросив його знайти там те, що він розглядає як недолік християнського виховання. Якщо цього немає у Священному Писанні, то все решта, особливе, на чому часто наполягають конфесії при формуванні своїх взаємовідносин, при обґрунтуванні своєї винятковості, не від Бога, бо ж є людським творінням. То ж із-за збереження цього небожого витвору не варто ворогувати. Дороги до Бога, мета й форми ходи кожного до нього – одноосібно чи спільнотно – можуть бути і є різними. Це потрібно визнавати як аксіому, а відтак сприймати толерантно різні конфесії і належність до них, об'єднуватися

на тому, що єднає, що є спільним, а не на тому, що роз'єднує. Пригадую, як одного разу недавній Президент Церкви Адвентистів сьомого дня Микола Жукалюк запитав мене: «Скажіть, чому, коли в комуністичні часи всі конфесійні спільноти мали загрозу зникнення, ми поєднувалися в протидії цьому, були одностайними, а нині в Україні кожна конфесія прагне протиставити себе іншим, постати єдиноможливою дорогою до Бога?». Пастор виявив свою затурбованість тим, що кожна конфесія шукає насамперед те, що різнить, а не те, що єднає, бо ж в такому роз'єднанні вбачив незрозумілий йому підтекст.

Україна з її Майданом, який назвали Революцією гідності, постала одним із еталонів формування громадянської релігії. На своєму живому прикладі вона відкрила шлях здолаття тих міжконфесійних протистоянь, які протягом всієї історії людства роз'єднували народи, призводили до воєн, релігійно санкціювали людські та матеріальні жертви.

Водночас на прикладі Майдану ми побачили і те, що конфесія, яка наголошує на якійсь своїй винятковості, своїй месійній ролі в світовій історії, не лише у житті свого етносу, а й інших, зрештою стає засобом ідеологічного обґрунтування загарбницьких устремлінь країни, в якій вона постає державною. Це нині ми можемо сказати про Церкву Московського Патріархату. Розмірковуючи у своїх офіційних виданнях про місійне покликання росіян, зарахувавши до рангу святих всіх своїх полководців і багатьох царів, обстоюючи гасло «Православие. Самодержавие. Народность», вона ладна виправдати всілякі форми, навіть військові, протидії з боку Російської влади процесам глобалізації і європеїзації. Саме з цих мотивів мілітиризована Москва затіяла війну з Україною. Речник Московського Патріархату протоієрей Всеволод Чаплін наголошує: «Потрібно продумати сьогодні про потужну військову присутність Росії у всіх регіонах... Навіть якщо Росії знадобиться, то росіяни братимуть участь у бойових діях. Цього не слід боятися і армії потрібно нарешті дати справжню роботу».

На думку автора статті, одним із засобів протидії процесу використання релігійного чинника в різних формах суспільного протистояння має бути саме формування в кожній країні громадянської релігії. Більш повно він про це пише у своїй монографії «Історіософія релігії» (Київ, 2014).

Для України громадянська релігія може постати одним із засобів суспільного згуртування, утвердження громадянського миру на основі мінімізації наявних в країні різноманітних міжконфесійних і міжцерковних протистоянь. При цьому ми виходимо з того, що громадянська релігія не є якоюсь формою (новим конфесійним виявом) традиційних релігій чи ж окремою релігією як такою. Вона скоріше постає як такий універсальний феномен, що з'являється на ґрунті зняття того спільного, що притаманне різним конфесіям і що може при скеруванні державичи громадськості слугувати нашому поступу. Ми не пов'язуємо її становлення лише з нашим національним підґрунтям, бо ж Україна – національна країна з великим відсотком росіян і зросійщених, а відтак абсолютна акцентація уваги лише на власне українських цінностях не сприятиме її єднанню на вирішення суспільних завдань поступу.

Громадянська релігія більшістю своїх ознак не підходить під ті розуміння релігії, які склалися про неї як духовний феномен і в теології, і в релігієзнавстві. Вона не є релігією у класичному розумінні цього феномену. Так, громадянська релігія не має своєї теології, містичної календарно-обрядової системи, якоїсь сакралізованої ієрархічної структури та ін. Вона не конкурує із трансцендентними релігіями, а своєрідно вибудовується над ними, закликаючи всіх віруючих (і навіть невіруючих) поклонятися Всевишньому. Громадянська релігія не стільки веде людину до Бога, скільки вводить її у сферу толерантної і творчої соціально-політичної і етнонаціональної сфер буття. Тут праві ті дослідники, які вважають, що громадянська релігія має не так світоглядний, як соціальний характер. Вона зорієнтована не на потойбіччя, не на з'ясування проблем долі душі людини, а на питання буття людини в соціумі і вдоволення її потреб в сприятливому суспільному середовищі.

Якщо світлоглядним ядром громадянської релігії є віра у вищу Силу, Всевишнього, то своєрідним об'єктом поклоніння в ній виступають сприймані з почуттям патріотизму існуючі реально сакралізовані соціальні і політичні структури, які розглядаються як засіб досягнення Божественної мети. В ідеологічній системі цієї релігії власне релігійні елементи зведені до мінімуму, а релігійна лексика, символіка, фразеологія і культові елементи використовуються насамперед для впровадження суто земних завдань. В обрядову систему громадянських релігій включається поклоніння державному прапору, вшанування поховань і монументів видатних осіб свого народу, місць визначних подій в його історії, організація національних свят, різних громадянських церемоній тощо. Громадянські релігії мають і свої своєрідні «священні писання». Окрім Конституцій країн, ними є твори видатних духників нації, наприклад для українців - «Кобзар» Тараса Шевченка. Об'єктом замилювання в громадянській релігії, поклоніння і оспівування, сакралізації постає ще й рідна земля проживання народу, зачарованість рідною природою, її складовою – полями і лісами, ріками і горами. Іван Франко в цьому контексті писав: «Земле моя, всеплодющая мати...». Звертаючись до землі-нені, він закликав її дати краплю сил, «щоб в бою сильніше стояти».

Громадянська релігія не має тієї чітко вираженої церковності, якою відзначаються насамперед так звані традиційні релігії. Вона зорієнтована не на вертикаль (людина-Бог), а на горизонталь (людина-суспільство-Бог), на сакралізацію суспільно-політичних феноменів. Вкорінене почуття громадянськості є основним виявом віднесення до громадянської релігії. Саме Майдан актуалізував і сакралізував для нас в Україні суцільне поняття «українець». Належність до українського народу постала виявом Божої визначеності, а життя українця – Богомданним даром. Ті, хто втратив його в боротьбі за ідеали Майдану, були прилучені до Небесної сотні, вшанування яких стало невід'ємною складовою громадянської совісті кожного українця.

Відтак формування громадянської релігії на національному рівні може слугувати засобом толерантизації міжконфесійних відносин, засобом єднання всіх громадян країни, здолання того неістотного, що їх роз'єднує. Водночас із сформованими в різних країнах виявами громадянської релігії можна виходити на знецінення того, що призводить до воєн між державами і народами. Відділенню релігієзнавства Академії наук України вдається низкою організованих ним поліконфесійних заходів сприяти актуалізації в діяльності конфесій того, що є в них спільного, що їх може поєднувати й відвертати від міжконфесійної ворожнечі і протистояння. Сформована Відділенням програма практичного релігієзнавства дає можливість виводити конфесії на їх безпосереднє спілкування, проведення спільних заходів, узгодження оцінок подій докільця і визначення своєї сумісної діяльності під час них з іншими конфесіями. Це, зокрема, мало місце під час Революції гідності, коли Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій входила в контакт з органами влади з метою недопущення кровопролиття і мирного вирішення вимог Майдану.

То ж у відроджуваній до незалежності Україні існує конча потреба в громадянській релігії. Усвідомлена єдність країни, єдність українського народу у певному сенсі постає як величезна сакральна цінність, здатна впливати на досягнення успіхів у розвитку всіх сфер нашого буття. «Боже, нам єдність подай», - закликаємо ми в пісні-гімні. Саме громадянська релігія формує той ґрунт, на якому можна поєднатися незалежно від віросповідань. Апостол української духовності Тарас Шевченко закликав, думаючи, «і чужого не цурайтесь, й свого научайтесь». Об'єднуючим началом при цьому виступає не об'єкт молитви (це б то Бог), а джерело цієї молитви – належність до тієї спільноти, яка має назву «громадянин України». Відомий український громадський діяч В.Липинський писав: «Земля українська дана Богом українській нації не на взаємне знищення її громадян, а на те, щоб вони на своїй землі найкраще і найрозумніше – по-Божому – своє життя владнали».

Певною мірою ідеали громадянського суспільства виявляють нині окремі конфесії. Так, папа Франциск наголошує, що, визнаючи те, що людство, незасвоївши уроки минулого, переживає вже вияви початків третьої світової війни. За цих умов важливим, на його думку, є досягнення «духу єдності»: «Потрібно разом прямувати вперед до єдності шляхом спільних молитов, через справи милосердя». Говорячи про міжконфесійні відносини, можливість поєднання зусиль конфесій в глобалізованому світі, папа Франциск наголосив, що при цьому зокрема «не слід урівнювати іслам і тероризм» і при цьому ісламські лідери мають «засудити релігійне насильство». Проте, прочитуючи події ісламського теракту, варто наголосити на тому, що свободу не слід розглядати як можливість вільних образливих оцінок конфесійних ідеалів з боку тих же журналістів. Французький теракт при неврахуванні особливостей мусульманської релігійності був спровокований останніми. За умов глобалізації винуватцями теракту потрібно вважати не лише його виконавців, а й провокаторів-журналістів. Останні мають працювати на поєднання, а не протистояння. Запитаймо себе: як би християни оцінювали часопис, який подавав би в карикатурному вигляді оголеного Ісуса Христа? Відповідь зрозуміла і без зайвих коментарів.

3.2 Павло ПАВЛЕНКО. МЕЧИСЛАВ МОКШИЦЬКИЙ – ДЗЕРКАЛО ПОЛЬСЬКОГО ШОВІНІЗМУ В УКРАЇНІ

В інтерв'ю польському тижневику “Niedziela” (21/2017) Львівський архієпископ-митрополит Римо-Католицької Церкви Мечислав Мокшицький зауважив, що на українському народі лежить гріх “геноциду поляків” і допоки він (народ) не очиститься від цього гріха — не визнає свою провину перед польським народом, доти у нього не буде благословення і не настане мир.⁷⁷ Владика, пов'язуючи воєдино “гріх геноциду” і війну на Донбасі, у такий спосіб прагне доводити, що ця війна є наслідком невизнаної українцями провини перед поляками за Волинську трагедію 1943 р. (чи, як її називають у Польщі, Волинську різню), а тому її (війну на Сході) слід розглядати передусім метафізично — як Боже знання, як покарання всього українського народу за цю провину, бодай поруч священнослужитель і обмовляється, що “Господь не є Богом, який карає свій народ”.

Цитата: “Протягом декількох років українська нація переживає складний період. Війна ведеться на Сході, але її наслідки відчуваються в усьому світі. Вся громада залежить від війни, не тільки в матеріальному плані, і в економічному, а й у духовному вимірі. ... На мій погляд, Україна мусить замислитись і відповісти на питання, чому це відбувається. Господь не є Богом, який карає свій народ, своїх дітей, а дає нам знати, нагадуючи про своє право любові до іншої людини. ... На українському народі надалі лежить гріх геноциду, в якому йому важко до цього часу признатися і від якого важко очиститися, хоча було декілька спроб так зробити, між іншим в 70-у річницю подій на Волині. ... Я переконаний, що доки цей народ не визнає своєї провини, не визнає правду і не очиститься від цього гріха, не зможе насолоджуватися благословеннями. Проте я сподіваюся, що річниця Фатімських явищ приведе до розуміння, що відсутність миру на⁷⁸ Україні вимагає жесту, якого ми чекаємо в любові і з любов'ю”.⁷⁹

З огляду на вищенаведену цитату, прес-секретар Львівської архідієцезії Римо-Католицької Церкви о. Андрій Легович поспішив застерегти, що, мовляв, у

77 Uczyłem się od nich // Niedziela. - 2017-05-17: [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://niedziela.pl/artukul/130916/nd/Uczylem-sie-od-nich>

78 Тут і далі в цитаті курсив наш.

79 Uczyłem się od nich // Niedziela. - 2017-05-17: [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://niedziela.pl/artukul/130916/nd/Uczylem-sie-od-nich>; Мокшицький о войне на Донбассе: Львівський митрополит Римо-Католицької Церкви Мокшицький вважає війну на Донбасі божим знаком // Цензор.НЕТ. - 29.05.17: [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: https://ua.censor.net.ua/news/441867/lvivskyiy_mytropolyt_rymokatolytskoyi_tserkvy_mokshytskyiy_vvajaye_viyi_nu_na_donbasi_bojym_znakom_poky